

ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ілляшенко С.М., д.е.н., професор, Сумський державний університет

Починаючи з 2005 р. світова економіка ввійшла в спадну частину хвилі V економічного циклу¹ (технологічного укладу²) і досягне дна у 2035 р. (рис. 1). Падіння супроводжується чисельними соціально-економічними і екологічними

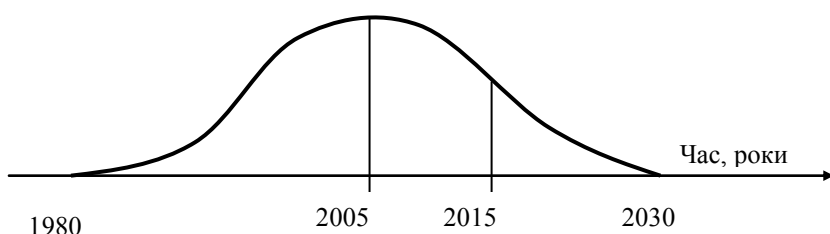

Рис. 1. Крива зростання V технологічного укладу

проблемами, що загрожують самому існуванню людської цивілізації, крайньою мірою, у її традиційних формах. Наявні проблеми не можуть бути

розв'язаними в межах існуючих техніки і технологій, методів управління на рівні держави, регіонів, галузей, окремих підприємств та установ.

Історія людства, особливо останніх двох століть, свідчить, що природнім шляхом вирішення зазначених проблем є розроблення і впровадження інновацій у різних галузях людської діяльності: виробництві, побуті, суспільних відносинах тощо. Інновації можуть докорінним чином змінити (і вже змінюють) традиційні схеми виробництва і споживання, причому нові схеми цілком відповідають концепції стійкого розвитку. Назвемо лише окремі приклади революційних інноваційних змін:

- законодавча заборона в ЄС з 2011 р. виробництв ламп розжарення і перехід на газорозрядні лампи³, а в найближчій перспективі – на світлодіодні;
- зупинення з 2014 р. в США виробництва легкових автомобілів з двигунами внутрішнього згорання і перехід на гібридні або електричні⁴;
- інтенсивний розвиток в ЄС альтернативної енергетики, що базуються на використанні відновлювальних ресурсів, з існуючими планами⁵ довести їх частку в 2050 р. до 80%;

- нарощування обсягів виробництва і розширення галузей використання 3D-принтерів, які вже дозволяють "друкувати" будинки, автомобілі, авіаційні двигуни, "запасні частини" для органів живих організмів і т.п., що може докорінним чином змінити традиційні схеми виробництва і збуту продукції, привести до зникнення традиційних галузей і виникнення нових тощо⁶.

¹ Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. - М.: "Экономика", 1989. – 387 с.

² Глазьев С. Ю. Теории долгосрочного технико-экономического развития / С.Ю. Глазьев. – М.: ВладДар, 1993. – 223 с.

³ http://esco-ecosys.narod.ru/2010_11/art091.htm.

⁴ <http://blog.i.ua/user/2473538/1273212/>.

⁵ http://www.depo.ua/ru/delovaja-stolica/2012_arhiv-nomerov-ds/dekabr_2012_1354493340/5152-605606/95499.htm.

⁶ Ілляшенко С.Н. Інноваційний прорив як концепція устійливого розвитку: перспективи України / С.Н.

Ілляшенко, Н.С. Ілляшенко // Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению : монография / под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора О. В. Прокопенко. – Польша :

«Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. – С. 146-155.

Таким чином, перехід національних економік і окремих організацій на інноваційний екологічно-орієнтований розвиток є перспективним напрямом забезпечення їх сталого зростання. Світовий досвід свідчить, що перехід на інноваційний шлях в руслі концепції сталого розвитку має перспективи якщо він реалізує стратегію інноваційного випередження. Це потребує не повторення буквально шляху, яким інші вже пройшли і завоювали при цьому міцні позиції на світовому ринку, а руху, безсумнівно, у руслі світових тенденцій, обираючи свій шлях, вишукуючи і реалізуючи свої потенційні переваги, займаючи провідні позиції в тих галузях діяльності, де для цього є необхідні і достатні умови⁷. Це справедливо як для національної економіки в цілому, так і для окремих підприємств і установ.

Відповідно до викладеного, метою дослідження було окреслення перспективних напрямів забезпечення сталого інноваційно-орієнтованого розвитку вітчизняної економіки. Автором показано⁸, що вибір пріоритетних напрямів інноваційного розвитку потребує поєднання маркетингових прогнозів, для виявлення найбільш імовірних тенденцій зміни споживчого попиту на товарних ринках, з експертними оцінками стану розвитку науки і техніки, для визначення можливостей втілення наявних і перспективних науково-технічних розробок у нові продукти, технології їх виготовлення і просування на ринку які б відповідали існуючим і перспективним запитам споживачів (рис. 2).

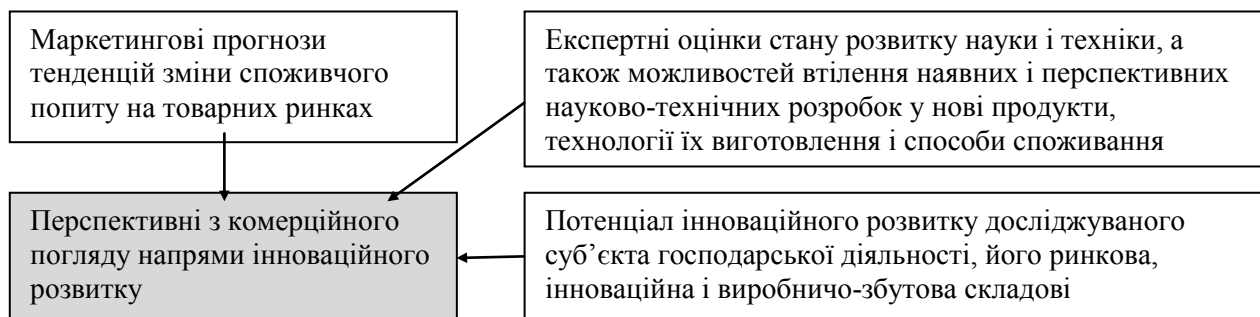

Рис. 2. Схема вибору перспективних напрямів інноваційного розвитку у руслі концепції інноваційного випередження

Як слідує з рис. 2, при відборі перспективних напрямів слід враховувати наявний потенціал інноваційного розвитку, який відображає порівняльні конкурентні переваги господарюючого суб'єкта на аналізованих ринках (у певних галузях діяльності).

Україна має значний потенціал інноваційного розвитку, який можна оцінити її позиціями у світовому та європейському рейтингах. Зокрема, наша країна займає провідні позиції у наступних галузях⁹:

⁷ Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : підручник / С. М. Ілляшенко. - Суми : Університетська книга, 2010. – 334 с.

⁸ Ілляшенко С. М. Концептуальні засади маркетингового прогнозування стратегічних напрямів науково-технологічного інноваційного розвитку України на основі експертних оцінок / С. М. Ілляшенко // Вісник національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2010. № 668. - С. 68-74.

⁹ <http://lenta-ua.livejournal.com/2804678.html>

1. *Освіта:*

- за класифікацією Human Development report, Україна відноситься до групи країн з високим рівнем освіти, вона займає 4 місце у світі за кількістю людей з вищою освітою, при цьому рівень освіти вищий за середньоєвропейський;

- Україна займає 9 місце у світі за кількістю іноземних студентів;
- 9 місце у Європі за чисельністю користувачів інтернет, ряд ВНЗ мають розвинену (на рівні кращих світових зразків) систему дистанційної освіти.

2. *Аграрно-промисловий комплекс (АПК):*

- 1 місце у світі за експортом насіння соняшника та соняшникової олії;
- 2 місце у світі за виробництвом і 4 за експортом ячменя;
- 3 місце у світі за виробництвом і 4 за експортом кукурудзи;
- 4 місце у світі за виробництвом картоплі;
- 5 місце у світі за обсягами вирощування жита;
- 5 місце у світі за виробництвом продукції бджільництва;
- 8 місце у світі за експортом пшениці;
- 9 місце у світі за виробництвом курячих яєць;
- 16 місце у світі за експортом сиру.

3. *Промисловість:*

- 2 місце у Європі і 4 у світі за потужністю газотранспортної системи;
- 3 місце у Європі і 8 у світі за потужністю атомних електростанцій;
- 3 місце у Європі і 11 у світі за довжиною залізниці;
- 3 місце у світі з виробництва локаторів і локаційної техніки;
- 4 місце у світі за експортом турбін для атомних електростанцій;
- 4 місце у світі на ринку будівництва ракет-носіїв і їх комерційного використання;

- 9 місце у світі за експортом продукції військово-промислового комплексу.

Викладене дозволяє зробити висновки про існуючий значний потенціал інноваційно-орієнтованого сталого розвитку економіки України за такими напрямками:

- послуги з надання вищої освіти як для власних громадян, так і для громадян з країн бувших республік СРСР, а також країн Азії і Африки, а у перспективі і з європейських країн. Навчання може бути як на стаціонарі, так і за дистанційною формою, що дозволяє залучити споживачів у різних країнах світу (україномовних, російськомовних, англомовних);

- виробництво на експорт екологічно чистої продукції АПК. За потенціалом АПК, можливостями транспортної системи Україна здатна забезпечити продовольством до 600 млн. осіб;

- виробництво на експорт високотехнологічного промислового обладнання: ракет-носіїв, середньо-магістральних і надважких (Мрія) літаків, швидкісних електропотягів, насосної і компресорної техніки, тролейбусів, військової техніки (засоби ППО "Кольчуга", противотанкові системи – аналоги американської "Джевелін", танки "Булат" та ін.);

- розроблення програмного забезпечення для комп'ютерної техніки;

- кліматичні і природно-екологічні умови дозволяють розвивати туристичні послуги: екологічний туризм, сільський туризм, етнографічний туризм, маршрутно-пізнавальний, спортивно-оздоровчий (гірськоколичний, водний, альпінізм тощо) туризм, мисливство і рибальство і т.п.

Автором показано, що успіх на ринку екологічно-орієнтованих продуктів та технологій визначається узгодженою взаємодією трьох груп факторів¹⁰ (рис. 3).

Рис. 3. Схема взаємодії факторів забезпечення успіху на ринку екологічних товарів (продуктів і технологій)

За результатами виконаного автором аналізу¹¹ показано, що в Україні як і у розвинених країнах світу відбувається інтенсивне формування екологічних потреб населення, яке згодне переплачувати за екологічність продукції. Значний відсоток (67% з числа опитаних автором) представників бізнесу розуміють, що екологічність продукції є їх конкурентною перевагою і вони готові вкладати кошти у неї¹⁰. Тобто існують екологічні потреби і екологічні пропозиції, їх сукупність слід розглядати як фактори екологічного втягування, які мотивують товаровиробників до екологізації їх виробництва і збуту¹².

Однак аналіз факторів екологічного втягування¹², фактично, заходів державного і суспільного регулювання і стимулювання - законодавчих обмежень і регламентацій; вимог національних і міжнародних стандартів; ефективності витрат (виготовлення неекологічної продукції може бути пов'язане зі значними витратами на очищення чи утилізацію відходів, компенсаційні виплати робітникам, що працюють у шкідливих умовах тощо);

¹⁰ Ілляшенко С.М. Екологічність як чинник конкурентоспроможності продукції / С.М. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9 (135). – С. 143-150.

¹¹ Ілляшенко С.М. Дослідження ставлення населення м. Сум до екологічних проблем сьогодення / С.М. Ілляшенко, Н.М. Гайтина, Т.В. Кириченко, М.В. Рибалка // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 2. – С. 240-246.

¹² Мэфферт Гериберт, Киргеорг Манфред. Зелений маркетинг // Маркетинг / Под ред. М. Бейкера. - СПб.: Питер, 2002. - С.967-991.

екологічно орієнтованих акції громадськості і т.п. - показав, що у вітчизняних умовах вони практично неідеальні. Це актуалізує удосконалення законодавчої бази забезпечення переходу вітчизняної економіки до сталого інноваційно-орієнтованого розвитку¹³.

Відповідно до викладеного і з метою апробації запропонованих підходів автором окреслено можливі напрями екологічно-орієнтованого інноваційного розвитку бізнес-структур Сумської області. Аналіз природно-ресурсного потенціалу області, потенціалу інноваційного розвитку її підприємств та установ у співставленні з наявними тенденціями розвитку ринку екологічних товарів (виробів та послуг) дав підстави визначити такі напрями сталого розвитку малого і середнього бізнесу на базі екологічних інновацій¹³.

1. Розширення асортименту і підвищення якості освітніх послуг з надання вищої освіти. М. Суми є крупним університетським центром в якому навчаються студенти не лише з України, але й з багатьох країн світу (тільки у СумДУ вчать громадяни більше ніж 50 країн). Це сприяє розвитку мережі закладів відповідної інфраструктури: проживання, харчування, торгівлі, медицини, банківського обслуговування, розважальних закладів, проведення відпочинку, транспортних послуг, телекомунікаційних послуг, зайняття спортом тощо.

2. Створення на базі університетів та науково-дослідних інститутів області мережі закладів венчурного бізнесу, інжинірингових фірм які можуть доводити розробки науковців, викладачів та студентів до вигляду придатного для комерційного використання. У перспективі можливе формування технополісу чи, навіть, науково-виробничої агломерації, проте це потребуватиме залучення до співпраці великих підприємств.

3. Розвиток екологічного, маршрутно-пізнавального, етнографічного туризму. Сумщина є відносно екологічно чистим регіоном України, на її території розташовано багато заказників і заповідників, проводиться велика кількість культурно-мистецьких з національним колоритом заходів які можуть зацікавити любителів туризму¹⁴. Цьому також сприяють мальовничі ландшафти з лісами, степами, ріками, озерами тощо. На території Сумщини є історико-археологічні пам'ятки Скіфського періоду, Київської Русі, Гетьманщини¹⁵ і т.п. Можлива організація різноманітних тематичних туристичних маршрутів, наприклад, шляхами партизан С.А. Ковпака, війська князя Ігоря та ін.

4. Організація відпочинку: літнього, зимового, у період міжсезоння тощо. На території Сумщини є всі умови для організації спортивно-оздоровчого відпочинку: проведення сплавів по річках, проживання у лісі біля річки чи озера у наметових таборах, спортивне рибальство, парусний спорт на озерах, лижні кроси і переходи і т.п. За умов розвитку відповідної інфраструктури

---

¹³ Ілляшенко С.М. Маркетингові засади впровадження екологічних інновацій : монографія / С. М. Ілляшенко; Сумський державний університет. – Суми : ТОВ "Друкарський дім "Папірус", 2013. – 184 с.

¹⁴ Ілляшенко С.М. "Зелений" туризм як один з напрямків сталого розвитку регіону / С.М. Ілляшенко, Н.С. Ілляшенко, В.О. Щербаченко // Економіка України, 2013. - № 8. – С. 33-39.

¹⁵ Ілляшенко С.М. Аналіз потенціалу ринку туристичних послуг Сумської області / С.М. Ілляшенко, В.О. Щербаченко // Вестник национального технического университета "ХПИ". – 2012. - № 14. - С. 65-77.

можливим є створення стаціонарних зон відпочинку: лісових, водних, степових тощо.

5. Виробництво екологічно-чистої сільськогосподарської продукції та продукції тваринництва. Сумщина має значний потенціал для розвитку АПК: трудові ресурси, родючі чорноземні ґрунти, сприятливий клімат, розвинена мережа транспортних шляхів, сусідство з Білорусією та Російською Федерацією та ін.

6. Розвиток санаторно-курортних послуг. На території Сумщини вже зараз діють відповідні заклади, однак потенціал далеко не вичерпаний. Є і достатня ресурсна база для кліматотерапії, бальнеотерапії, пелоїдотерапії та ін., мінеральні води тощо.

7. Переробка відходів лісового господарства, деревообробки, сільського господарства на екологічно чисті паливні елементи для систем індивідуального опалення. На Сумщині вже діють подібні підприємства (Шосткинський район), проте ресурсна база для такого виробництва дуже значна. Її використання не тільки дозволить розвивати екологічне чисте виробництво, але й значно покращити ситуацію з забезпеченням вітчизняними енергоносіями.

8. Виготовлення сувенірної продукції з місцевої екологічно чистих сировини і матеріалів, яка відображає місцевий колорит і може зацікавити як місцеве населення (подарунки гостям Сумщини, подарунки при відвідуванні інших регіонів України чи інших країн), так і гостей Сумщини, у тому числі іноземців. Аналіз показує, що попит на таку продукцію є і він далеко не задоволений.

Це далеко не повний перелік напрямів сталого інноваційного розвитку, їх реалізація дозволить забезпечити зайнятість населення, реалізувати потужний науковий та інтелектуальний потенціал науки та освіти Сумщини, збільшити дохідну частину бюджету області, а загалом - стимулювати соціально-економічний інноваційний розвиток Сумщини.

Слід зазначити, що однією з головних передумов забезпечення успіху переходу до сталого інноваційного розвитку є наявність екологічно-орієнтованої інноваційної культури¹⁶, яку слід розглядати як соціо-культурний механізм регулювання екологічно-орієнтованої інноваційної поведінки людини, організації, суспільства у цілому. Її основними завданнями є:

- інформування населення про негативні наслідки використання неекологічних виробів та технологій, екологічний стан навколишнього середовища, екологічні та неекологічні товари (вироби та технології) та їх виробників, заходи, що вживаються для захисту довкілля;

- інформування населення і товаровиробників про екологічні вироби і технології, їх характеристики, про вигоди від екологізації виробництва і споживання (використання) тощо;

---

¹⁶ Ілляшенко С.М. Особливості формування та розвитку еколого-орієнтованої інноваційної культури / С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна // Вісник НУ "Львівська Політехніка": Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. № 776. С. 109-114.

- формування норм суспільної поведінки, моральних цінностей, які демонструють життєвий успіх розробників екологічних інновацій і екологічно-орієнтованої інноваційної діяльності, толерантного ставлення до успіху інноваторів, бажання наслідувати їх приклад;

- формування ставлення товаровиробників (продавців) до екологічних потреб споживачів за принципом "споживач завжди правий". Проте слід брати до уваги наступні зауваження, що відповідають принципу "розумної" орієнтації на потреби споживачів, який обмежує дотримання попереднього принципу: споживачі далеко не завжди можуть сприймати істотні моди-фікації традиційних продуктів і тим більше принципово нові вироби; при модифікації чи розробці нових продуктів на базі результатів опитувань споживачів необхідно враховувати те, що споживачі звичайно чутливі до невеликих, але значимих для них змін у продукті; споживачі можуть не сприймати деякі товари чи зміни в традиційних товарах, призначених для захисту їхнього здоров'я чи для створення більш комфортних умов праці;

- економічне стимулювання (формування) екологічної поведінки виробників і споживачів, у т.ч.: позитивне (держзамовлення, програмування, фінансування екологічних проектів і програм, податкові пільги та кредити, субсидування екоінновацій); негативне (платежі та збори за використання природних ресурсів, штрафи, продаж прав на забруднення, цінове регулювання);

- адміністративне регулювання екологічного виробництва і споживання (стандартизація продукції, нормування виробів та технологій, екологічна експертиза, ліцензування та лімітування, адміністративна відповідальність, заборони, антимонопольне регулювання, контроль тощо);

- організаційне забезпечення (екологічна освіта, екологічно-орієнтована інноваційна інфраструктура тощо).

Узагальнюючи викладене, можна зробити наступні висновки:

1. Автором обґрунтовано, що основою переходу економіки України до сталого інноваційного розвитку є розроблення, виготовлення і комерціалізація екологічних інновацій. Показано, що цей перехід повинен відбуватися у руслі концепції інноваційного випередження.

2. Вибір пріоритетних напрямів сталого інноваційно-орієнтованого розвитку слід здійснювати на основі поєднання маркетингових прогнозів тенденцій змін споживчого попиту у найближчій і віддаленій перспективі з експертними оцінками тенденцій розвитку науки і техніки, оцінками можливості втілення досягнень науки і техніки у інновації, що здатні задовольнити екологічно-орієнтовані запити споживачів. При цьому до уваги обов'язково слід брати стан потенціалу інноваційного розвитку аналізованих суб'єктів господарської діяльності.

3. Відповідно до запропонованої схеми (див. п. 2) автором визначено ряд перспективних напрямів сталого інноваційного розвитку економіки України.

4. Виконаний аналіз факторів, які визначають ринковий успіх екологічно-орієнтованої інноваційної діяльності показав, що в Україні, як і в розвинених країнах світу, відбувається інтенсивне формування екологічних

потреб споживачів і екологічних пропозицій товаровиробників. Проте потребує суттєвого удосконалення законодавча база забезпечення переходу вітчизняної економіки до сталого інноваційно-орієнтованого розвитку, яка узгоджує і приводить у відповідність екологічні потреби і екологічні пропозиції.

5. Спираючись на результати аналізу природно-ресурсного потенціалу Сумської області, потенціалу інноваційного розвитку її підприємств та установ у співставленні з наявними тенденціями розвитку ринку екологічних товарів, автором визначено і обґрунтовано ряд перспективних напрямів сталого інноваційного розвитку Сумщини.

6. Автором показано, що активізація процесів переходу до стійкого інноваційного розвитку потребує формування екологічно-орієнтованої інноваційної культури. Запропоновано авторське бачення її основних функцій.

Отримані результати розвивають теоретико-методичні засади обґрунтування вибору перспективних напрямів сталого інноваційного розвитку суб'єктів господарської діяльності. Подальші дослідження повинні бути спрямованими на формування організаційно-економічного механізму управління процесами сталого інноваційного розвитку економічних систем та окремих організацій.

Ілляшенко С.М. Підходи до вибору перспективних напрямів інноваційно-орієнтованого сталого розвитку України / С.М. Ілляшенко // Сталый розвиток - XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2015: колективна монографія [Акулов-Муратов В.В., Алимов О.Н., Андерсон В.М., Андреева Н.М. та ін.] / НАН України, ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України", НТУ "Київський політехнічний інститут", Інститут телекомунікацій та глобального економічного простору НАН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Вища економіко-гуманітарна школа, Міжнародна асоціація сталого розвитку : за наук ред. проф. Хлобистова Є.В. - Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2015. - С. 33- 40.